

Román o tajnej láske Vincenta van Gogha

JEAN-MICHEL
GUENASSIA

VALČÍK
STROMOV
A OBLOHY

—————
tichá voda

premedia

JEAN-MICHEL GUENASSIA

**VALČÍK
STROMOV
A OBLOHY**

Z francouzštiny přeložila Aňa Ostrboňová

---

tiché voda
mláza

582_{s.r.o.} *podporila vydanie tejto knihy*

Jean-Michel Guenassia
VALČÍK STROMOV A OBLOHY

Prvé vydanie
www.premedia.sk

Copyright © Jean-Michel Guenassia
Copyright © Editions Albin Michel — Paris 2016
Translation © Aňa Ostrihoňová 2017
Slovak edition © Premedia Group, s. r. o.
ISBN 978-80-8159-489-2

Eddymu, Catherine, Alainovi

*Čím viac nad tým premýšlam, tým viac mám pocit, že
najväčším prejavom umenia je milovať ľudí.*
Vincentov list Theovi

CHCEM BYŤ ÚPRIMNÁ k tým, čo ma čítajú, ale predovšetkým chcem byť úprimná k sebe. Tieto šťastné spomienky sú všetkým, čo mi zostalo, a nechcem si ich pokaziť. Jedného dňa sa tento denník nájde a ľudia sa o mojom príbehu dozvedia. Aby navždy zostal tajomstvom, musela by som ho spáliť, a k tomu sa neviem odhodlať, keďže je jedinečným putom, ktoré ma k nemu viaže, na jeho stránkach sa môžem vrátiť k nášmu príbehu a nájsť v ňom svoju mladosť. A to sa neodvážim vymazať. A potom... načo? Nie vždy som bola pri tom, čo opisujem. Jednotlivé scény som zozbierala náhodne alebo systematicky, k niektorým som sa dostala až štyridsať či päťdesiat rokov potom, čo sa stali. Zrekonštruovala som ich ako detektív, dedukciou a logikou tak, ako keď hľadám chýbajúci dielik zo skladačky, jediný, ktorý zapadne na prázdne miesto a splynie s celkom. Môžem vás ubezpečiť, že som pri rozprávaní tohto príbehu úprimná, a hoci som jeho predstaviteľkou, nenechávam sa zaslepiť a nijako svoju úlohu neprikrášľujem ani sa nezbavujem zodpovednosti. Mám na to dobrý dôvod. Prešiel čas. Čas, čo všetko uhladí. Tieto riadky nepíšem zahorúca v návale hnevu či emócií. Prešli odvtedy desiatky rokov. Svetom otriasli dve veľké vojny. Koľko z tých, čo sme ho dobre poznali, je ešte teraz, v roku 1949, nažive? Štyria, piati a to je asi všetko. Ľudia sa vyjadrovali o jeho charaktere tak predčasne, vypúšťali z úst náhodné dohady o jeho správaní a pokúšali sa opísať jeho osobnosť, až ma ich arogancia pohoršovala a ich zverskosť odpudzovala, ale nechcela som upo-

zorňovať na ich malosť, nestáli mi za to. Prečo majú podpriemerní ľudia pocit, že majú právo ľahkovážne sa vyjadrovať o génioch? Čo vedia o genialite? Prečo im nestačí, že sa môžu dívať na jeho obrazy? Úplne jednoducho? Som jediná, ktorá ho milovala, a jediná na tejto zemi, ktorú kedy miloval. Dnes som už stará dáma, ktorá s tým niekdajším dievčaťom nemá nič spoločné. Dívam sa na svoje činy s takmer klinickým odstupom. Mám pocit, že sa len prizerám. Snažím sa čo najbližšie priblížiť skutočnosti, ktorú dnes poznám už len ja. Nič nevynechať, nič nepridávať. Práve naopak, chcem obetovať tú trochu času a síl, čo mi zostávajú, na boj proti nahromadeným klamstvám, ktoré sa rozrástli natolko, že dnes tvoria oficiálnu históriu, keďže si v nich každý nájde to svoje. Je priveľa takých, ktorí šíria radšej klebety a legendy, ktoré sú pekné, to nepochybne, ale úplne vymyslené. Mojm záujmom je uviesť všetko na pravú mieru, odhaliť pravdu a nie ju prezliecť do nových šiat, obrániť sa a kajať sa za svoje viny a nie rozširovať mýtus. Nemám komu skladať účty, jedine Bohu; hoci som ho dlho popierala a preklínala. Ale prišiel na mňa rad, čoskoro ma predvolajú na jeho súd. A ja nič z tohto nelutujem.

*

Svetová výstava v roku 1889 bola s viac než tridsiatimi miliónmi návštevníkov nesmiernym úspechom. Oslávila tak storočnicu Francúzskej revolúcie, ako aj hospodársku prosperitu Francúzska, rozšírenie jeho koloniálneho impéria, nástup elektriny a technický pokrok. Zlatým klincom výstavy bola Eiffelova veža.¹

*

NARODILA SOM SA záhadnej žene, o ktorú ma osud pripravil. Mala som tri roky, keď mi choroba zobrala matku, a dlho som si myslela, že neexistuje portrét, ktorý by mi mohol odhaliť jej podobu. Vtedy nebola fotografia taká rozšírená ako dnes. Môj otec ľutoval, že v ich svadobný deň nedal spraviť dagerotyp. Nebolo to v móde. Veľmi by ma potešilo, keby si na ňu zachoval nejakú pamiatku. Uprene sa na mňa díval a tvrdil, že jej črty z jeho pamäti vymizli a že sa musí neľudsky snažiť, aby si ju vybavil takú, akú ju ľúbil. Ale nehovoril pravdu: zabudol na ňu a potom sa už nesnažil. Väčšinu času len sedel a sťažka vzdychal s očami uprenými do prázdna. Potláčal vzdychy, ktoré sa mu tak či tak vyderú z úst napriek všetkej námahe. Bude až do konca života zdrvený jej stratou? Tvrdí, že to bola najlepšia manželka na svete, že jeho žiaľ nikdy neprejde a že sa na ňu v ničom nepodobám, jedine kučeravými vlasmi. Hovorí mi, že neexistujú dve rozdielnejšie ženy, že niekedy pochybuje o tom, že som jej dcéra. Pýta sa sám seba, kde som zobrala svoju drzosť a nepríjemnú povahu, tvrdohlavú a vzdorovitú, ktorá

---

¹ Časti v kurzíve sú väčšinou úryvky z článkov z dobovej tlače či listov (pozn. autora).

mu spôsobuje toľko starostí. Tvári sa, že som jediná dcéra na svete, ktorá svojmu otcovi robí toľko vrások. Mlčím, keď mi to vyčíta, pretože som taká, akú ma vychoval. Otočím sa mu chrbtom. To si zaslúži.

Matka, ktorú si vôbec nepamätám, akoby ani nejestvovala, mi každý deň chýba o čosi viac. Každý týždeň chodím na cintorín, či už prší, alebo je búrka. Za celý svoj život som jej návštevu ani raz nevynechala. Dívam sa na pomník, akoby každú chvíľu mala ku mne prehovoriť zo záhrobia, poradiť mi a pomôcť mi nájsť svoju cestu. Rozprávam sa s ňou a viem, že ma počuje. Keď som bola malá, krátko potom, čo umrela, neprestajne som sa jej sťažovala, stokrát denne som sa otca pýtala, kedy sa vráti; nezvládal moje naliehanie a Louise potrebovala nekonečnú trpezlivosť, aby ma dokázala uspať. Často som ju prosila, aby mi o matke rozprávala. Louise ju dobre poznala. Matka ju najala, keď otec kúpil tento dom, pretože práve zdedil majetok po svojom otcovi a chcel žiť na vidieku, ale v blízkosti Paríža. Louise nie je veľmi urečnená. Vždy, keď sa jej niečo opýtam, cítim, ako ju moja otázka otravuje, pokrčí plecami, hľadá v pamäti a vyloví dve či tri banality. Tvoja matka bola prívetivá. Všetci ju mali radi. Je smutné, že odišla tak skoro. Potom sa vráti k svojim povinnostiam a mňa nechá samu so svojím prízrakom.

Louise je guvernanka, ktorá nás s bratom vychovala, starala sa o nás ako matka. Premýšľam, čím by sme boli bez nej, pretože môj otec je chladný, ponorený do temnoty svojich myšlienok, parížskych povinností a nespočetných stretnutí. Louise mám veľmi rada, je to diskrétna a milá žena, ktorá sa v tomto príbytk-

ku stará o všetko, a nechcem, aby si otec našiel inú ženu. Všetko je zariadené tak prirodzene, že som vždy považovala za prijateľnejšie, aby sa do otcovej spálne nasťahovala Louise ako nejaká iná, ktorá by všetko preorganizovala a chcela by tu zavádzať nový poriadok. S otcom sa svoj vzťah snažili skrývať. Nikdy si nijakým gestom neprejavili náklonnosť či nehu. On je pán, ona slúžka. Nikto si nedokáže predstaviť, že by spolu niečo mali; dokonca to nikto netuší ani na dedine, kde o zlé jazyky nie je núdza. V každom prípade si ani sused, ani obchodník nedovolia urobiť ani tú najmenšiu narážku. Nevie o tom ani môj mladší brat. Spáva ako zarezaný, nepočuje, ako k sebe chodia. Mne sa spánok vyhába a všímam si aj tie najnebadanejšie zvuky, vŕzganie pántov na dverách, drevenej podlahy aj pod tými najopatrnejšími krokmi a iné. Napriek tomu nič nehovorím. Louise mlčí a my tiež a všetko je v poriadku. Istý čas už vládne ticho aj v dome, domyslela som si, že medzi nich padol nejaký tieň a že Louise už otca asi v noci nenavštívi.

Počas zimných večerov, keď nás oheň v kozube zavedie do hmly minulosti, keď môj brat odíde do svojej izby, sa pýtam otca, či matka spievala a aký mala hlas. Aké skladby hrávala na klavíri, aké knihy čítala a ešte tisíc nesúrodých otázok, čo mi prídu na myseľ. Mlčí, potom sa mu na tvári objaví starý úsmev prichádzajúci bohvieodkiaľ, ale neodpovie. Stiahne mu hrdlo, oči sa naplnia slzami. Povzdychne si, pohybuje perami. Pomyslela by som si, že mi konečne odhalí tajomstvo a uľaví svojmu žiaľu. Načo? Pošepne. Zvýšim hlas, vytknem mu jeho sebecko a chlad, chytí svietnik a, chrániac plamienok dlaňou, ani mi nezaželá

dobrú noc, zmizne na schodisku a potom počujem už len buchnutie dvier na jeho izbe. Zostanem sama na to, aby som si predstavovala matku v tejto izbe, ako ma hladí po vlasoch a hrá mi na klavíri etudy, aby ma upokojila. Otcovi je jedno, že trpím. Nemá ma rád, viem to. A ja ho nenávidím.

*

V roku 1890 dostávala gazdiná 1,50 franku na deň, robotníčka v priemysle 2,46 frankov, robotník 4,85 frankov, zamestnanec obchodu 5 frankov. Pracovalo sa pätnásť až šesťnásť hodín denne, šesť dní do týždňa. V roku 1892 sa zákonom obmedzil pracovný čas dospelého človeka na dvanásť hodín denne.

*

JA, MARGUERITE GACHETOVÁ, dnes, v stredu 19. marca 1890 sama oslavujem svoje devätnásť narodeniny a skladám slávnostný sľub, že túto ponurú smutnú zem opustím a odídem do žiarivej Ameriky, prisahám na pamiatku svojej matky, že mi v tom nič a nikto nezabráni. Ešte dva dlhé roky musím čakať na oslobodenie v podobe plnoletosti, mám čas pripraviť sa na dobrodružstvo, našetriť si peniaze na cestu a na život, kým si nájdem zamestnanie ako učiteľka francúzštiny v lepšej newyorskej spoločnosti a potom, dúfam, budem môcť žiť zo svojho talentu. Stane sa zo mňa americká maliarka. Našťastie hovorím dobre po anglicky, teraz si musím už len zlepšiť prízvuk a zistiť všetko, čo sa dá, o zvykoch v budúcej domovine. Som sčítaná, budem dávať hodiny francúzštiny, latinčiny a dejepisu. Keď sa uchytiť, nájdem si niečo lep-

šie a zaplatím si kurz maľovania. Ak sa človek nebojí, v novom svete nie je núdza o príležitosti. Som odhodlaná odísť navždy. Spáliť mosty s touto rodinou, ktorá rodinou nie je. Nikdy sa nevrátim, nech by sa dialo čokoľvek. Aj keby ma prosili alebo žiadali o pomoc. Okrem toho by k tomu aj tak nikdy nedošlo. Nikomu nič nepoviem. Nikto sa nedozvie, kde bývam, ani to, či vôbec žijem. Stratím sa z tejto suchopárnej krajiny, kde mám len dve možnosti – buď skončím ako stará dievka, alebo ako žena v domácnosti. Akoby som mohla niečo ľutovať? Kto by mi to pripomínal? Všetko je tu mŕtve.

Ani brat, ani otec mi neblahoželali k narodeninám. Po matkinej smrti som stratila jediná bytosť, ktorej na mne záležalo. Cítim sa cudzia vo vlastnom dome, nevšímajú si ma o nič viac ako tento koberec či sekretár. Ani otec, ani brat, ktorí sú v Paríži, mi nevenujú jediná myšlienku. Keď sa v sobotu vrátia, ani jeden z nich si nespomenie, že mám o rok viac. Urážajú sa, keď zabudnem na ich narodeniny, keď im nepripravím oslavu, nekúpim darček. Ale ich city končia pri nich samých. Iným nič nedajú. Odkedy som si túto skutočnosť všimla, čítam si v nich ako v otvorenej knihe. Sú takí predvídateľní, ich egocentrizmus je taký obrovský, že by to bolo smiešne, keby to nebolo na plač. Rok čo rok im svoje narodeniny nepripomínam, aby som zistila, či si spomenú, a žiadneho prekvapenia sa nedočkám: vždy zabudnú.

Ako každý rok si spomenie len Louise. Dnes ráno, keď som vošla do kuchyne, ma objala a pritisla si k sebe, pričom zvyčajne sa takýmto prejavom lásky bráni, usmiala sa na mňa s nekonečnou láskavosťou

a popriala mi do budúcnosti len to najlepšie a najkrajšie. A jej úsmev je viac ako všetky darčeky na svete. Zaplavil ma ako slnečné lúče. V deň svojich dvadsiatych prvých narodenín jej nechám list, v ktorom jej oznámim, že odchádzam, a kým si moji príbuzní všimnú, že som preč, budem už v Amerike. Prisahám na pamiatku svojej matky, z ktorej nemám nič len krv, čo mi koluje v žilách, a ktorá bude jedinou, ktorá mi z toho miesta, kde je teraz, pomôže prežiť.

*

My spisovatelia, maliari, sochári, architekti, milovníci nedotknutej krásy Paríža protestujeme z celej sily, rozhorčení v mene zapieraného francúzskeho vkusu, v mene ohrozeného francúzskeho umenia a histórie, proti stavbe v samotnom srdci nášho hlavného mesta, hlúpej a obľudnej Eiffelovej veži...“

Guy de Maupassant, Alexandre Dumas ml., Émile Zola, Gounod, Charles Garnier patria medzi tristo umelcov, ktorí podpísali túto petíciu, ďalší ako Gauguin, Verlaine, bratia Goncourtovci, Alphonse Allais a mnohí ďalší vežu očierňovali.

*

OTEC MI NAHNAL najväčší strach v živote. Už len keď si na to spomeniem, mám husiu kožu. Keď som vošla do ateliéru, zahliadla som ho stáť pred tlačiarňou na lepty len v košeli s revolverom otočeným k tvári, myslela som si, že chce vystreliť, vyraziť si mozog z hlavy, vykrikla som, strhol sa, zbledol, nakričal na mňa, že som ho nepredstaviteľne ohrozila, mohol stlačiť spúšť, pretože sa zľakol, napriek tomu, že to on

si prezeral hlaveň nabitej zbrane. Tento incident ho úplne vystihuje: nikdy v živote by nepripustil, že sa jeho dcéra oňho bojí, všimol si len zle načasovanú a nevhodnú reakciu, považoval ma za hlúpe dievča a navyše si dovoľil dodať, že ide o pleonazmus!

„Neviem, čo sa deje, ale zdá sa mi, že hlaveň je poškodená. Možno je to kladivko alebo vnútorný mechanizmus. Dáš ju opraviť u zbrojára v Pontoise. Ale predtým sa ho opýtaj, koľko to bude stáť. V dnešných časoch je potrebné mať pri sebe funkčnú zbraň a nechcem zbytočne míňať peniaze na novú. A zober so sebou aj škatuľku s nábojmi, mám ich už viac ako dvadsať rokov, sú plnené čiernym pušným prachom: nech sa na ne pozrie, možno už nie sú dobré.“

Podal mi revolver a škatuľku s nábojmi. Bez prosím či ďakujem. Hneď sa začal zaoberať leptom, akoby som neexistovala. Revolver aj škatuľku som si odložila do bielizníka v mojej izbe a zakryla ich šatkou. Môžu počkať; ak si chce dať revolver opraviť, nech si ho zanesie k zbrojárovi sám, nemám v úmysle posluhovať nevďačnému sebcovi, ktorý je navyše nevychovaný.

*

Lanterne, 21. marca 1890

„Keby sa to stalo pred pätnástimi rokmi... von Bismarckov pád by Francúzsko privítalo ako skutočné oslobodenie a z tejto strany Vogézov by sme s radosťou prijali koniec hlavného strojcu strašnej drámy rokov 1870 – 1871.

Dnes je skôr zaujímavé všimnúť si, že odchod desivého kancelára neprebúda entuziazmus, ale vyvoláva

nepomenovateľný strach, ktorý hoci nie je celkom ľútosťou, sa na ňu veľmi podobá... Von Bismarckov odchod prináša svetu pokoj od chorého mozgu, a tak nie je prekvapivé, že naša pracujúca a mierumilovná demokracia víta túto správu so strachom. V každom prípade ide o pocit, ktorý prevláda v celej Európe...“

*

EŠTE RAZ SOM to prepočítala, myslela som si, že som sa prvýkrát pomyšľala, ale znovu mi vyšla rovnaká suma a som vydesená. Cesta vlakom v tretej triede do Le Havre, plavba v prvej s výdavkami na živobytie počas cesty, na šesť mesiacov v rodinnom penzióne v New Yorku, kým si nenájdem zamestnanie, ktoré mi umožní zvládnuť nečakané výdavky, dokopy predstavujú desivú sumu sedemstopäťdesiat frankov bez rezervy. Louise dostáva tristo frankov ročne, môj otec neustále opakuje, ako ho ruiniuje svojou mzdou, ktorá vôbec nie je vysoká, a tvrdí, že sa jej bude musieť skôr či neskôr zbaviť. Vysvetlila som mu, aby so mnou nerátal, aby nečakal, že sa budem starať o domácnosť a kuchyňu, a ak sa chce najesť, nech ide do hostinca. Moje biedne úspory, horko-ťažko našetrené peniaze, predstavujú napriek môjmu úsiliu mizivých šesťdesiatdva frankov. Čo stačí na lístok do Le Havre a na... cestu späť. Neviem, aký by sa musel stať zázrak, aby som si mohla splniť sen. Keby som cestovala loďou v tretej triede, nech už by to znamenalo akékoľvek nepohodlie a strasti, potrebovala by som čosi viac ako štyristo frankov. Koniec koncov, milióny ľudí tak cestovali a ak počas plavby umreli, tak možno preto, že neboli takí zdraví ako ja. A môj sen zrazu nadobúda reálne obrysy.

Keď som nadhodila možnosť doučovať francúzštinu starostovho syna, ktorý s ňou má na lýceu problémy, otec prevrátil očami, akoby som povedala niečo obscénne. Pochopila som, že týmto spôsobom sa k peniazom nedostanem. Ak neprídem na to, ako zaradiť na cestu, budem musieť predať niektoré šperky, čo mi zostali po matke, ktoré mi otec dal už dávno a už na ne pravdepodobne zabudol. Určite nájdem nejakého dobrého klenotníka, ktorý mi dá dobrú cenu. Inú možnosť nevidím. Sú to už staré šperky, majú istú hodnotu, budem sa musieť rozlúčiť s náušnicami, dvomi prsteňmi a možno s jednou svadobnou súpravou. Na to, aby som sa k tomuto kroku odhodlala, by som sa však musela zbaviť pocitu, že zrádzam svoju matku; musela by som sama seba presvedčiť o tom, že by bola šťastná, keby som si vďaka jej šperkom splnila sen. Nikdy by som ich nenosila, mala by som pocit, že som si neprávom privlastnila jej miesto, že som jej smrť zneužila. Odložené v škatuli neslúžia na nič. Samozrejme, že budem musieť zájsť do Paríža a diskrétno sa poradiť s nejakým klenotníkom.

Avšak vo svojich výpočtoch stále narážam na nebezpečnú neznámu, netuším totiž, aké sú náklady na život v New Yorku, predpokladám, že je to také isté ako tu. A čo ak je tam život drahší? Ako to zistiť? Keby som žila v Paríži, určite by som poznala niekoho, kto by mi to objasnil, ale uväznená v tejto diere som odkázaná na nekonečné predpoklady. Nie je to naliehavé, mám čas, ale nemala by som ho premárniť. Práve naopak, musím sa pripraviť, využiť každú príležitosť na čo najlepšie naplánovanie tejto jednosmernej cesty. Možno by mi s tým pomohla Héléne, mož-